

szükség, kiegészítve a könyvben elkezdett munkát, hiszen Andrassy életének egyes „jobban feldolgozottak” vélt fejezetei legalább annyira fontosak, mint miniszterelnöki pályafutása. A politikus karrierjét továbbá érdemes lenne – a külföldi történetírókhoz hasonlóan – magánéleti eseményekkel kiegészítve, tágabb kontextusban elemezni. A könyv tehát remek apropó lehet arra, hogy a hazai történészek ezen az ösvényen elindulva járuljanak hozzá a 19. század és az Osztrák-Magyar Monarchia történetének globális kutatásához.

Bordás Bertalan
történész, doktorandusz
Pécsi Tudományegyetem

Protestant Identity and Community Learning
Protestáns identitás és közösségi tanulás
The Effects of Reformation on Education Today
A reformáció hatásai napjaink oktatására és nevelésére
Pusztai Gabriella, Kozma Tamás, szerk.
Hungarian Educational Research Journal Vol. 7 (2017) Supplement 2
(<http://herj.lib.unideb.hu>)

A Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesületének nemzetközi szakfolyóirata tematikus számmal tisztelgett a reformáció félévezredes jubileuma előtt. Ez a tény önmagában talán kevésbé keltené fel olvasó figyelmét, hiszen a protestáns iskoláztatás vizsgálata hazánkban a

¹ A régebbi munkák közé tartozik William Norton Medlicott könyve (*The Congress of Berlin and After. A Diplomatic History of the Near Eastern Settlement. 1878–1880.* F. Cass., London, 1963.), valamint Richard Millman írásai a keleti kérdéstről és a berlini kongresszusról (pl. *Britain and the Eastern question. 1875–1878.* Oxford, 1979.), az újabbak közé például Milos Ković angol-balkáni kapcsolatokkal foglalkozó munkája (*Disraeli and the Eastern Question.* Oxford University Publ., Oxford, 2011.).

² Először a francia–porosz háború esetében, amikor Andrassy a képviselők előtt ködösített a delegációkban lezajlott politikai harcokról, és a saját politikai semlegességét kommunikálta, Beust közös külügyminiszter valós, beavatkozáspárti álláspontját elfedve (ld. az ismertetett munka 179–183. lapjait).

neveléstörténet hagyományos témakörének számít. Azonban, amint arra a szám alcímei utalnak, a történeti forrásanyag feltárásának igénye mellett, e vállalkozásnak szintén aktualitást ad az újra kiterelvényesített egyházi iskolahálózat kutatása. Azok a nevelésszociológiai vizsgálódások váltak aktuálissá, melyek az

egyházi iskolafenntartókra bízott oktatási intézmények munkájának eredményességére, tanulók tudására, jellemük alakulására, a társadalmi mobilitásra gyakorolt hatásukra vonatkoznak. Ezek az elemzések joggal tarthatnak igényt mind az iskolafenntartók, az oktatás- és társadalmpolitika szereplői, mind a pedagógusok, a diákok, a gyermekeiket ma iskoláztató családok figyelmére.

A folyóiratszám tizenhárom magyar és kilenc angol nyelvű tanulmányt tartalmaz. Az inkább rövidebb, mint hosszabb terjedelmű írások címeit és rezüméit mindkét nyelven megtalálhatjuk. A folyóirat nemzetközi jellege, valamint a magyarországi reformáció és protestantizmus kutatására vonatkozó szakirodalom hiányosságai okán

csak sajnálhatjuk, hogy a folyóiratszámában nem érvényesült még következetesebben az angol nyelv használata. A szerkesztői törekvéseket dicséri a szám huszonegy szerzőjének sokirányú toborzása és témaválasztása. A tanulmányírók közül többen kötődnek a Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Intézetéhez, ahol évek óta koncentráltan foglalkoznak kapcsolódó vizsgálatokkal. Nagy számban vannak jelen a sárospataki és a debreceni református kollégium tagintézményeinek munkatársai, ami azt is jelenti, hogy a tematikus szám létrehozása állami és egyházi szakmai műhelyek együttműködésének eredményeként valósult meg. A szerzőknek, a neveléstudomány különböző részterületeire irányuló témafelvetései jól érzékeltetik a reformációnak a kérdéskör egészére érvényes befolyását.

A szerkesztők – Pusztai Gabriella és Kozma Tamás – a beérkezett írásokat négy tematikus egységbe rendezve adják közre: hagyomány és korszerűség, protestáns felsőoktatás, vallás és pedagógia, iskola és eredményesség. Rövid bevezető írásukban arra hívják fel a figyelmet, hogy a történeti hatáselemzések és az aktuális társadalomtudományi vizsgálatok egyaránt összefüggést mutatnak ki a protestáns vallásgyakorlás és a közösségi tanulás iránti igény, illetve a vallási közösséghez tartozás és a demográfiai, iskolázottsági, foglalkoztatottsági „teljesítményben” tetten érhető morális elköteleződés között.

Érdekes a kiadványt néhány írás rövid tartalmi bemutatása által is jellemeznünk. Az első tematikus egység hét tanulmánya a protestáns elemi-, és középiskolai oktatás történelmi előzményeire összpontosít. Bodorik Sándor Mezőtúr iskoláztatási hagyományait és az 1992 óta ismét református egyházi fenntartásban működő gimnáziumának közelmúltját tekinti át. A szerző történelmi-földrajzi megközelítése jól érzékelteti az olvasóval a regionalitás és az egyházi-művelődési hagyományok szoros kapcsolatrendszerét és hatóerőit. Gaál Izabella a Dóczy Gimnázium újraindításának szervezéspolitikai folyamatát mutatja be. Az 1952-ben államosított intézmény az igények és lehetőségek tudatos mérlegelését követően csak 2002-ben, immár koedukált hatosztályos gimnáziumként kezdte meg működésének új szakaszát. Kovács Áron a Tiszáninneri Református Egyházkerület népiskolarendszerének fejlődését tekinti át az 1850 és 1914 közötti időszakban. Szemléletesen ábrázolja a régió 1868. évi törvény előtti elemi iskolai állapotát és az új szabályrendszer bevezetésének hatásait. Kitér az iskolák felszereltségére, a tanköteles gyermekekre és iskolalátogatási hajlandóságukra, a tanítók képzettségére és a tananyagra vonatkozó adatokra. Rébay Magdolna a Tiszai Evangélikus Egyházkerület által fenntartott eperjesi és nyíregyházi evangélikus gimnázium dualizmus-kori arisztokrata tanulóira koncentrálna. E szűk, többségében római katolikus tanulói

csoport tagjaira és tanulmányaira vonatkozó, számszerűsített kutatási eredmények jó támpontot nyújtanak az iskolák tanulói összetételének és vonzerejének értékeléséhez.

Az ezt követő két írás a Sárospataki Református Kollégiumból kiinduló, a hagyományos iskolai képzési formákon túlmutató 20. századi közművelődési kezdeményezésekkel foglalkozik. Szatmári Emília az 1935-ben kezdeményezett, és különböző tényezőknek köszönhetően országos mozgalommá fejlődő tehetségkutató, és -mentő munka indításpolitikáját, gyakorlatát, kibontakozását ismerteti. Györi István a főiskola 1936 és 1950 közötti vándorkönyvtári mozgalmát és ránk maradt dokumentumait mutatja be, mely által a Kollégium vonzáskörzetébe tartozó, rendkívül elhanyagolt települések lakosságát gyakorlatias módon tudták támogatni.

Tódor Imre írásában a romániai közoktatás rendszerszintű szabályozásának változásait és a protestáns iskolafenntartók ezekkel kapcsolatos belső oktatáspolitikai és irányítási gyakorlatának alakulását mutatja be.

A protestáns felsőoktatással foglalkozó második tematikus egységhez négy tanulmány tartozik. Bátoriné Misák Marianna írása valójában egy sajátos könyvismertetés. Dienes Dénesnek és Ugrai Jánosnak a Sárospataki Református Kollégium történetével foglalkozó monográfiája – mely 2013-i első kiadása óta már több kiadást is megélt –, bemutatása kapcsán az iskolatörté-

neti kutatások mai létjogosultságát is értékeli. Csorba Dávid a debreceni és a sárospataki református kollégium koraújkori oktatási modelljét elemzi. Különböző típusú korabeli források vizsgálata alapján újra értékeli a kiterjedt partikulahálózatot működtető anyaiskolák oktatási, nevelési rendszerét. Hangsúlyozza a kooperatív tanulás és a praeceptorok oktatásban betöltött szerepének jelentőségét. Kiemeli, hogy e diáktanítók hatása meghatározó volt a tananyag elmélyítése, a közösségi tanulás gyakorlatának elsajátítása, mint „rejtett tanterv” megvalósítása során.

Hasonlóan figyelemfelkeltő elemzést közöl Kustár Zoltán, aki a magyarországi egyházi felsőoktatás 2014 és 2016 közötti akkreditációja során szerzett tapasztalatait foglalja össze. Tárgyáról a látogató bizottságok által vizsgált dokumentumok és intézményi mutatók rendszeres áttekintése által ad szemléletes képet, és lényeges minőségbiztosítási elemeket emel ki.

A valláspedagógiai összefüggésekkel foglalkozó tanulmányokat gyűjtő harmadik tematikus egységet Forray R. Katalin tanulmánya vezeti be, melyben a különböző egyházak által fenntartott cigány szakkollégiumi rendszer létrehozását és szerepét emeli ki. A cigányság felsőoktatási sikerességét szolgáló intézményhálózat tényszerű bemutatása után, a roma népesség vallási megújulását érzékeltető interjúk következnek. Ezt a jelenséget a szerző a közösségi tanulás új terepeként

értelmezi. Kodácsy-Simon Eszter – Luther gondolatai alapján – a szabadság és felelősség oktatásban betöltött szerepét vizsgálja. Történeti szövegelemző munkájának indoka gyakorlatias: a klasszikus reformatori tanítás alapján, az evangélikus egyház által fenntartott mai iskolák dilemmájára keres időtálló választ.

A bevezetésében kiemelt szempontok miatt külön figyelmet érdemel a negyedik tematikus egység. Itt a mai magyarországi egyházi iskolák eredményességére vonatkozó nevelésszociológiai elemzéseket olvashatunk. Bacsikai Katinka és Pándy Árpád a 2015-i országos kompetenciamérés elemzésével az egyházi elemi iskolák eredményességét és társadalmi hatásait vizsgálják. Az iskolafenntartók és az iskolai eredményesség különbségeinek vizsgálata kapcsán olyan, a nemzetközi nevelés- és oktatáskutatás érdeklődésének a homlokterében lévő részkérdéseket elemeznek, mint amilyen az iskolák társadalmi- és eredményességi homogenitása, vagy a társadalmi háttér alapján elvárt teljesítménytől való eltérés és a hozzáadott érték. Inántszy-Pap Ágnes az iskolaválasztásra vonatkozó korábbi megfigyelések alapján, egy megyeszékhelyen, négy különböző felekezet által fenntartott általános iskola kapcsán a szülők iskolaválasztási motivációit veszi szemügyre.

Kopp Erika munkája abból a megállapításból indul ki, hogy az egyházi iskolák működésének

eredményességi mutatóit, a közoktatási rendszerben mára elfoglalt jelentős szerepük ellenére, alig kutatták. Foglalkozik az egyházi iskolák helyzetével, az ágazat gyors növekedésének és a különböző felekezetek köznevelési szerepének elemzésével. A záró tanulmány szerzője, Morvai Laura az előzőekben vizsgált adatbázis alapján, már kifejezetten napjaink magyarországi protestáns középiskolai tanulóinak tanulmányi eredményességét teszi elemzés tárgyává. A vizsgálat nem csak a fenntartók alapján választja szét az iskolákat, de a 2010 előtt és után átvett protestáns intézményeket ugyancsak elkülöníti egymástól. A hozzáadott érték jobb érzékelése miatt pedig a tanulók családjának kulturális tőkéjét és az iskolai környezetet is figyelembe veszi. Az így nyert figyelemfelkeltő eredmények látványos különbségeket mutatnak a régebbi és az újabb, illetve a nem protestáns gimnáziumok tanulóinak eredményessége között, melyet az

iskolai környezet figyelembe vétele még szemléletesebbé tesz.

Záró értékelésünkben fontos visszautalnunk az ismertetés során külön is kiemelt tanulmányok eredményeire, illetve a széles szerzői és tartalmi merítés külön értékére. Kritikai észrevételre is ez az utóbbi szempont adhat némi alapot, hiszen a szerteágazó szerzői körből és tematikai sokszínűségből adódó inkoherenciát, néhány tanulmány esetében az egyébként alapos szerkesztői, lektori és korrektori munka során sem sikerült megszüntetni. Összességében az állapítható meg, hogy a bemutatott különszám érvényes módon válaszolt a reformációi jubileum által a mai magyar neveléstudomány számára felvetett kérdésekre.

Baráth Béla

teológus, egyetemi tanár
Debreceni Református
Hittudományi Egyetem